

ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK TARTIŞMALARI, TOPLUMSAL BÜTÜNLÜK KAYGISI VE YENİDEN MİLLETLEŞME (Kazakistan Halkı Asamblesi Örneği)

Yrd. Doç. Dr. Gürsoy AKÇA

Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı
E-mail: gakca73@hotmail.com

İkbal VURUCU

21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü-Politik, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi Başkanı
E-mail: ikbalvurucu@hotmail.com

Özet

Küreselleşme sürecinde, özellikle SSCB'nin çöküşünden sonra moderniteye ait toplumsal, kültürel ve siyasal olgular sorgulanmıştır. Bu bağlamda milletlerin ve millî devletlerin, küreselleştirici dinamiklerin etkileri altında işlev yitimine uğramaları; yerlerini çok kültürlü toplumsal ve siyasal yapılara bırakmaları gündeme gelmiştir. Sözü edilen düşünceler tekno-bilimsel gelişmelere koşut olarak bireyler ve toplumlar arası etkileşimlerin yoğunlaşması ve karmaşıklaşmasında temellendirilmiştir. Millî kimliğe alternatif olarak çok kültürlü bir toplumsal formasyon önerilmiştir. Küreselleşme ve post-modern yaklaşımlar da bunu pekiştirmiştir. Toplumsal ve politik sorunlar ve çözüm arayışları çok kültürlülük odaklı sürmektedir. Makalede Kazakistan'daki etno-kültürel çoğulculuğu siyasal ve toplumsal bütüne dahil eden Kazakistan Halkları Asamblesi (KHA), küreselleşmeci düşünceler ekseninde değerlendirilecektir. KHA kapsamında gerçekleştirilen istişareler, projeler ve ortak olarak belirlenen stratejilerle çok kültürlülük ve ortak yaşama bilinci tartışmaları bağlamında analiz edilecektir. Çokkültürcülüğün toplumsal ve siyasal sonuçları ve KHA örneği üzerinden farklılıkların birlikteliğinin yeniden üretilmesi tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Çok-kültürcülük, millî devlet, Kazakistan Halkı Asamblesi, Kazakistan.

**DISCUSSIONS OF MULTICULTURALISM, CONCERNS
OF SOCIAL INTEGRITY AND RENATIONALIZATION
(Sample of Kazakhstan Public Assembly)**

Abstract

In the process of globalization, especially after the collapse of the USSR, the modern social, cultural and political states of affairs are questioned. In this context it has been discussed that nations and nation-states suffered from loss of functionality under the effect of globalizing dynamics and replaced by multicultural social and political structures. Aforementioned views based on the idea that interactions between individuals and societies have intensified and became more complex parallel to techno-scientific developments. A multi-cultural social formation has been proposed as an alternative to national identities. Globalization and post-modern approaches have reinforced these propositions as well. Social and political problems and the search for solutions for them continue with a multicultural focus. In this article Kazakhstan Assembly of Peoples (KAP) that involves the ethno – cultural multiculturalism in Kazakhstan into political and social entirety will be discussed in the framework of pro-globalization ideas. KAP will be analyzed in the context of consultations, projects and discussions of multiculturalism and commitment to living together by strategies that determined mutually in the coverage of KAP. Social and political results of pro-multiculturalism and reproduction of unity of differences will be discussed with the case of KAP.

Key words: multiculturalism, nation state, Kazakhstan Assembly of Peoples, Kazakhstan.

Giriş

Soğuk savaşın sona ermesi, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişim ve bu gelişimin desteklediği sermaye, mal ve hizmetlerin küresel ölçekte akışkanlık kazanması modernitenin sona erip ermediği ve dünyanın yeni bir medeniyet aşamasına geçip geçmediği tartışmalarına neden olmuştur. Bilgi toplumu/çağı, sanayi ötesi toplum, postmodernite vs. şekillerde adlandırılan bu yeni uygarlık aşaması, öncelikle bireyler ve toplumlar arası sosyal etkileşimlerin yoğunlaşması ve karmaşıklaşması ile tanımlanmaktadır. Sosyal eylemlerdeki yoğunlaşma toplumsal, ekonomik ve politik bağlamda dünyanın yeniden yapılandırıldığı görüşünün tartışılmasına neden olmuştur. Bu süreçte ulus bütünlükleri ulus-üstü yapılanmalar tarafından üstten yerel dinamikler tarafından alttan törpülenmektedir. Ulus yapılanmalarına yönelik temel eleştiri “homojenleştirici” olmalarından gelmektedir. Ulus-altı sosyal bütünlüklere varlık ve etkinlik imkânı sunan “çokkültürcülük” odaklı küreselleşmeci söylem, toplumsal bütünlüğün nasıl sağlanacağı konusunda yetersiz

olmak bağlamında eleştirilmektedir. Küreselleşme söyleminin ve küreselleştirici dinamiklerin ulusal bütünlüklerin altını oyucu işlevi karşısında farklılıkları siyasal yapıya eklemeyen vatandaşlık ve vatandaşlığı destekleyen ideolojinin desteklenmesinden başka yol bulamayan sosyal bilimciler ve sosyal politika oluşturucuları küreselleşme söylemini karşılıklı almaksızın iç bütünlüklerini oluşturma ve sürdürme eğilimindedirler. Bütünlük adresi ise yine ulus yapılıması gözükmektedir.

Bu eksende bildirimizde Kazakistan'daki etno-kültürel çoğulculuğa küreselleşme sürecinin etkileri, Kazakistan Halkları Asamblesi (KHA) üzerinden çözümlenecektir. Siyasal ve sivil alanın sınırlarının birbirine karıştığı ve muğlak bir hal aldığı KHA Kazak milli devletinin kuruluş aşamasında ve yeni bir toplum biçimlenişinde, ülkenin çok kültürlü yapısının tanımlanmasında önemli bir katkı sunmuştur. Bu kurum Kazakistan'daki etnik küme mensuplarının kurmuş olduğu sivil toplum örgütlerinden müteşekkildir. KHA vasıtasıyla gerçekleştirilen istişareler, projeler ve ortak olarak belirlenen stratejilerle çok kültürlülük temelinde ortak yaşama bilinci geliştirilmeye çalışılmıştır. KHA devletin toplumsal ve kültürel bütünlük politikaları için yüksek işlevsel değere sahiptir. Kurulduğu dönemde adındaki "Kazakistan Halkları" teriminin "Kazakistan Halkı" olarak değiştirilmiş olması küreselleşmenin yaydığı farklılıkların tanınması ve belirginleşmesi eğiliminin tersi bir süreci Kazakistan'da gerçekleştirdiğini göstermesi bakımından çokkültürlülük tartışmaları bağlamında önemlidir. KHA'nın yapısının ve işlevinin belirlenmesinin küreselleşme ve çokkültürlülük olgularının yeni yaklaşımlarla kavranılmasına katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Çalışmada, çokkültürlülük milli toplumsal yapıyı çözücü etkiye sahiptir, hipotezi test edilecektir. Küreselleşmeye, çokkültürlülüğe-çokkültürcülüğe ve KHA'ya ait kaynaklar üzerinden bir analiz yapılacaktır.

Küreselleşme Anafonda Ulus-Devletler ve Çok-kültürcülük

Yirminci Yüzyılın son çeyreğinde bilgi iletişim ve ulaşım teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin etkisiyle bilginin, insanların malların ve paranın küresel boyutlu hareketlerindeki yoğunlaşmanın toplumsal düzene ve işleyişe yansımaları yeni bir toplumsal gelişmişlik aşamasının ortaya çıkışı şeklinde değerlendirilmiştir. Bilgi

toplumu/çağı, sanayi ötesi toplum, postmodernite vs. şekillerde adlandırılan bu yeni gelişmişlik aşaması, öncelikle bireyler ve toplumlar arası sosyal etkileşimlerin yoğunlaşması ve karmaşıklaşması ile tanımlanmaktadır. Sosyal eylemlerdeki söz konusu yoğunlaşmanın dünyanın toplumsal, ekonomik ve politik bağlamda yeniden yapılandırılmasına neden olduğu kabul edilmektedir. Telekomünikasyon sistemlerindeki gelişmeler dünyanın uzak bölgelerindeki insanların ve kültürlerin etkileşimine imkân sağlayarak bireysel, ailevi ve sosyal yaşam pratiklerini dönüştürürken; ekonominin elektronikleşmesi sermayenin akışkanlığını hızlandırarak (Ruggie 1993: 139-144) üretimin ve tüketimin ulusal bağlamdan kopmasına neden olmuştur. Bu anlamda ekonominin küreselleşmesi modernitenin siyasal aktörleri olan ulus-devletlerin siyasal ve ekonomik işlevlerini dönüştürmüştür. Dolayısıyla küresel bir ekonomi politiğin oluşup oluşmadığı odaklı tartışmalarda, ulus devletlerin ve ulusal toplumsal örgütlenmelerin durumları merkezi gündemi oluşturmuştur. Modern dönemde politik ve ekonomik alanların belirleyici gücü olan ulus-devletler, küreselleşme çağında ekonomik, bağılı olarak da politik güç tekellerinden ulus-üstü şirketler lehine feragat etmek durumunda kalmışlardır. Nitekim küreselleşmesine koşut olarak pazarın siyasal kayıtlardan bağımsızlaşması eğiliminin bazı teorisyenler tarafından “uluslar çağının sonu” şeklinde değerlendirildiği bilinmektedir. Meselenin bu boyutu tartışmalı olmakla birlikte küresel ekonominin aktörleri ile ulus-devletler arasında otorite kullanımı eksenli bir gerginliğin yaşandığı açıktır (Buckley and Ghauri 2004: 82-84). Bostancı'nın (2004a: 35-36) işaret ettiği üzere; üretimin ve tüketimin küresel bağlamda gerçekleştiği küresel dönemde küresel pazarın kuralları, üretimin ve tüketimin ilkelerini belirlemiştir. Üstelik ekonomiyi dönüştüren küreselleştirici dinamikler siyaseti, iktidarı ve ideolojileri oldukları hal üzere bırakmama eğilimi sergilemişlerdir. Küresel pazarın aktörleri olan şirketler, küresel boyutta akışkanlık kazanan sermayenin yerel/ulusal engellere takılmaması için şirketlerin amaçlarına yönelik söylemler geliştiren siyasetçiler ve bu siyasetçilere uygun söylemler üretmişlerdir. Siyasal olanın ekonomik olan tarafından belirlenmesi anlamına gelen bu durum, küreselleşme olgusunun bütün açıklığı ile ortaya konmasının önemini artırmaktadır. Ekonomik tekele sahip olanlarla enformasyon ağını kontrol edenlerin aynı veya çıkarları örtüşen aktörler

olmaları küreselleşmenin bilgisinin üretilerek kitlelere dayatılması durumunun göz ardı edilemez bir gerçeklik olduğunu düşündürmektedir. Nitekim bilim, medya ve politik çevrelerde küreselleşmenin toplumsal gelişmenin doğal/kaçınılmaz bir aşaması olduğu kabulü sorgulanmaya başlanmıştır. Küreselleşme olgusu saf bilgisel-teknolojik gelişmeler ve bunların üretime uygulanmasından mı kaynaklanmaktadır veya yalnızca bu dinamiklerle açıklanabilir mi? Yoksa küreselleşme söylemi ekonomik-politik çıkarlar için üretilmiş bir ideoloji midir? Erkal'a (2004: 40) göre; küreselleşme, serbest pazar ekonomisi ilkelerinin küresel ekonomik ilişkileri şekillendirmesi düşüncesi temelinde rekabetçilik, mal ve hizmetlerin dolaşımının artması, ulusal sınırlılıkları aşan bir pazarın oluşumu ve güçlendirilmesi ideali şeklinde algılanmakta ve değerlendirilmekte ise de; gerçekte, küresel ekonomi belirli sayıdaki ulus-üstü sanayi kuruluşları, bankalar ve finans şirketleri tarafından yönlendirilmekte ya da sözü edilen kuruluşların müsaadesi oranında serbest pazar ekonomisi ilkeleri işletilebilmektedir. Bu bağlamdan hareketle küreselleşmenin, çok-uluslu şirketlerin ideolojisi şeklinde değerlendirilmesi mümkündür. Küreselleşme ideolojisi çok kültürlülük, demokratikleşme ve özelleştirme gibi olumlu anlamlar yüklü kavramlar öncülüğünde millî devletlerin toplumsal ve ekonomik yapı dayanaklarını sarsmaktadır. Bu süreçte etnikleşme vurgusu ile farklılıklar kutsanmakta ve millî toplumsal yapı etnik adacıklar haline dönüştürülmeye çalışılırken, özelleştirme ile ise, millî ekonomik kuruluşlar yabancı/küresel aktörlerin kontrolüne geçmektedir. Ekonominin küreselleşmesi sürecine toplum içi ve toplumlar arası gelir eşitsizliklerinin artışının eşlik etmesi, liberal teorisyenlerin beklentilerinin aksine, üretimin, ticaretin ve tüketimin küresel bağlamda gerçekleşmesinin refahın dağılımında bir iyileşmeyi getirmemesi (Silva and Leichenko 2004: 261-286), küreselleşme söyleminin küresel ekonominin aktörlerinin çıkarları doğrultusunda üretilmiş bir ideoloji olduğu yönündeki görüşü destekler görünmektedir.

Küreselleşme sürecinde ulus bütünlükleri, ulus-üstü yapılanmalar tarafından üstten, ayrılmakçı yerel dinamikler tarafından alttan törpülenmektedir. Bilindiği üzere küreselleşmeci veya çok kültürcü söylemin ulus yapılanmalarına yönelik temel eleştirisi "*homojenleştirici*" olmalarıdır. Öte yandan ulus-altı sosyal kesimlerin farklılıklarının tanınmasına yönelik

taleplerinin savunuculuğunu üstlenen “*çok kültürcülük*” yanlısı küreselleşmeci söylem, toplumsal bütünleşmenin nasıl sağlanacağı konusunda yol haritası sunmaktan uzaktır. Falk’ın gözlemlediği gibi; küreselleşme dinamiklerine bağlı olarak canlanan etnik ve dinsel bilinçlenmeye kimlik vurgulu politikalarındaki artış eşlik etmektedir. Yine süreç, farklı etnik ve dinsel gruplardan oluşan modern devletlerle özdeşleşen laik geleneklerin meşruiyet ve otorite kaybına neden olmaktadır. “*Kendi kaderini belirleme hakkı*” ilkesi tarafından kılavuzlanan söz konusu ayrılıkçı akımlar, devletin iç ve dış bütünlüğünün altını oymaktadır. Ayrılıkçı hareketlerin sosyo-politik dokuyu çözücü etkileri, Kanada örneğinde olduğu gibi, farklılıkların sosyal ve siyasal müsamaha ile karşılandıkları devlet örgütlenmelerinde dahi işlemedir (Falk 2002: 56). Küreselleşmeci söylemin ve küreselleştirici dinamiklerin ulusal bütünlerin altını oyucu işlevi karşısında farklılıkları büyük toplumsal-siyasal yapıya eklemleyen bir kimlik oluşturmaya çalışan sosyal bilimciler ve sosyal politika oluşturucuları küreselleşme söylemini karşılarına almaksızın iç bütünlüklerini oluşturma ve sürdürme eğilimi sergilemektedirler. Dolayısıyla toplumsal bütünleşmenin yitirilmesi kaygısı “*çok kültürlü toplum*” teorisyenlerini ve politikacıları meşgul etmeye devam etmektedir. Karakaş’ın (2007: 70) belirttiği üzere; küreselleşme sürecinin iç toplumsal bağlamda neden olduğu parçalanmaya toplumlar, çok kültürlülük ve çok etniklilik anlayışları temelinde biçimlendirdikleri kimliklenmelerle cevap verme eğilimindedirler. Söz konusu anlayışlar temelinde toplumsal kimlik politikalarını oluşturan devletler, -ABD ve Kanada devletlerinin toplumsal kimlik politikalarında olduğu gibi- temelde toplumsal farklılıkların ayrışma dinamiklerini körelten, farklılıkların birlikteliğini mümkün kılan bir üst kimlik oluşturmaya amaçlamaktadırlar. Ulus toplumlarda toplumsal kesimler arasındaki kültürel mesafenin hâkim/standart kültür etrafındaki örüntüleşme ile aşılmaya çalışılmasına karşın; çok kültürlü toplumsal yapılarda üst kimlik siyasal bağlılık (vatandaşlık) vurgusu temelinde oluşturulmaya çalışılmaktadır ve toplumsal bütünleşmenin siyasal bağlılıktan kaynaklanması durumunda sosyal-kültürel farklılıkların birlikte varlıklarının mümkün olacağı kabul edilmektedir. Nitekim millî toplumsal yapışkanlığın bireylerin egemen kültüre katılımı ile gerçekleşeceği düşüncesine karşıt olan çok kültürcülük düşüncesi ve politikası kültürel çeşitliliğin iyi olduğu, bütün kültürlerin saygıdeğerlik bakımından eşit olduğu, azınlık

dilinden fedakârlık edilemeyeceği, düşünce ve kültür özgürlüğünün hak olduğu ilkelerine dayanmaktadır (Journet 2009: 358). Teorik bağlamda itiraz edilebilirliği düşük olan bu ilkelerin pratik değeri hakkında bir fikir oluşturabilmek için çokkültürlülük düşüncesinin kavramsal içeriğinin ve tarihsel bağlamının ortaya konması yararlı olacaktır.

Çokkültürcülük ve Tarihsel Bağlamı

Kültür kavramının tanımlanmasıyla ilgili olarak “*çok kültürlü*” kavramının etnik bağlamı dışında egemen toplumdan dışlanmış, ötekileştirilmiş farklı sosyal gurupları (özürülüler, geyler, işçiler, ateistler, kadınlar vb.) kapsayan bir anlamsal genişlikte kullanılmasına işaret ettikten sonra Kymlicka (1998: 48-49), kendisinin “*çok kültürlülük*” kavramıyla ulusal ve etnik dinamiklerden kaynaklanan farklılıkları ifade ettiğini, dolayısıyla “*kültür*” kavramından kastının “*kurumsal bakımdan az çok tam, belli bir toprak parçası ya da yurttta yaşayan, ayrı bir dili ve tarihi paylaşan, soy bağları olan bir cemaat*” şeklinde tanımladığı “*ulus*” ve “*halk*” olduğunu belirtir. Bu bağlamda ona göre; “*bir devlet, eğer üyeleri ya farklı uluslara ait (çok uluslu devlet) ya da farklı uluslardan kopup gelmişse (çok etnikli devlet) ve bu olgu bireysel kimliğin ve siyasi hayatın önemli bir yanını teşkil ediyorsa, o devlet çokkültürlüdür*”. Kymlicka’nın görüşlerine koşut olarak çalışmada “*çok kültürlülük*” kavramıyla belli bir dili ve tarihsel-kültürel farklılığı vurgulayan topluluk ifade edilmektedir. Dolayısıyla bir toplumun veya devletin çok kültürlü olması durumu toprak, dil, soy ve kültür bağılıkları bakımından farklılaşan topluluklardan oluşması durumuyla ilgilidir. Çok kültürlülük ile ilgili olarak çok ulusluluk durumunda farklılıkların kurumsallaşması ve topluluklar arası sosyal mesafenin büyüklüğü söz konusu iken; çok etniklilik durumunda devletin toplumsal zemininin ulus parçalarından meydana gelmesi durumu söz konusudur.

Çok kültürcülük ise, hâkim kültürün sosyal ve politik araçlarla göçmenlerin ve azınlıkların tarihi-kültürel varlıklarını asimile ederek egemen kültürde eritmeleri eğiliminden kaynaklanan kaygıların motive ettiği asimilasyoncu tutumlara ve politikalara karşı söz konusu kültürlerin özgünlerinin mümkün olduğunca korunmasını savunan ideolojidir (Lambert, Moghaddam vd. 1990: 387-389). Bu bağlamdan çok kültürcülüğün, toplumsal

gerçekliğin çok kültürlü doğasından ve söz konusu kültürel farklılığın standart/merkezî bir kültür etrafında yoğunlaşması gerçeğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Tarihsel bağlamda çok kültürlülük tartışmaları Kanada’da 1960’lı yıllardaki Fransız ve İngiliz dillerinin kullanımı konusundaki anlaşmazlıklardan kaynaklanmış; daha sonra bu tartışmalar çok uluslu ve çok etnili toplumlara sıçramıştır. Journet’in (2009: 357) belirttiği üzere; 1960’lı yılların ortalarında Fransızca ve İngilizce dil çatışmaları, Ottawa federal yetkilileri tarafından Kanadalı toplumların çok kültürlü olmaları formülasyonu ile çözümlenmiştir. 1970’li yıllarda bu formülasyon Pierre-Elliot Trudeau tarafından bir program şeklinde ortaya konmuştur. Çok kültürlülük düşüncesinin Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkışı, aydın ve militan çevrelerde dinsel, etnik, dilsel ve cinsel azınlıklara beyaz Amerikalı çoğunluğun haklarının tanınmamış olması durumunun haksızlık olduğu yönünde bir bilincin gelişmesi; sözü edilen toplumsal kesimlerin haksızlıklarının giderilmesi ve farklı kültürlerin birlikte var olabilmelerinin araçlarını oluşturabilecek toplumsal/politik koşulların oluşturulmasının programlaştırılması şeklinde olmuştur.

Çok kültürlülük düşüncesinin siyasal bir program haline getirilmesi girişimleri modern toplumsal-politik yapılanma dinamiklerinin temellerinin sorgulanmasına neden olmuştur. Her şeyden önce modern ulus toplumların ve devletlerin hâkim bir kültür etrafında ve ona dayanarak oluşturulmuş olmaları, çok kültürlülük düşüncesinin temel ilkesi olan kültürlerin eşitliği ve kültürel çeşitliliğin iyiliği ile çelişmekteydi. Dolayısıyla çok kültürlülük politikaları bireylerin devlete bağlılıklarından eğitim sistemine kadar bir dizi değişimi içermek durumundaydı. Eğitim konusunda kültürel farklılığın temel oluşturucu dinamiği olan dil eğitimi özel bir öneme sahipti. Burada çok kültürlülük taraftarlarının devletin ortak bir dili olmasını sorunsallaştırdıkları belirtilmelidir. Eğer devlet, okullarında ve kurumlarında belli bir dilin kullanımını kabul ederse “*devlet-etniklik*” ayrımı ideali anlamını yitirirdi. Bu anlamda eğitim, adalet, yardımlar gibi kamusal hizmetlerin sunumunda bir dilin ortak iletişim aracı olarak yönetim tarafından onanması, belli bir toplumsal kültürün devlet tarafından desteklenmesi anlamına gelip; söz konusu dil vasıtasıyla o dili konuşan topluluğa ait düşüncelerin, inançların, ahlakın, geleneklerin, göreneklerin korunarak sonraki kuşaklara aktarılmasını ifade edecektir.

Tersinden bir okuma ile bu durum devlet onanımına sahip olamayan dillerin, dolayısıyla kültürlerin dinamizmlerini yitirerek marjinalleşmeleri demektir. Böyle olmakla birlikte mutlak anlamda “*devlet-etniklik*” ayrımı bir ütopyadan ibaret gözükmektedir. Resmî tatillerden, devlet sembollerinin kullanımına kadar geniş bir yelpazedeki kararlarında yöneticiler, bir dili ve kültürü refere etmek durumundadırlar. Nitekim göç alan birçok Batı ülkesinde resmî tatil günleri, ulusal marşlar, bir takım resmî devlet uygulamaları Hıristiyanların ihtiyaçları temelinde düzenlenmiş olup; bu ülkelerdeki Müslümanların ve Yahudilerin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Öte yandan devletin bir toplumsal dili ve kültürü kendisiyle özdeşleştirmesinin kendisi açısından bir zorunluluk olarak ortaya çıkması, devlet içindeki azınlık dillerinin ve kültürlerini yok olması anlamına gelmez. Yapılması gereken çok kültürlülük düşüncesi temelinde ve hakkaniyet ilkesine uygun olarak devlet desteğinin ve fırsatlarının azınlıklara sunumunun sağlanmasıdır (Kymlicka 1998: 178-186). Kymlicka gibi liberal bir düşünürün devlet için ortak bir dili zorunluluk olarak görmesi konumuz açısından anlamlıdır. Ortak bir dilin kamusal düzen açısından işlevsel kıymeti teslim edildikten sonra çok kültürlülük taraftarlarının taleplerinin hakkaniyet içerikli politikalara havale edilmesi, bu yapılırken de yok olmalarının engellenmesinin vurgulanması aslında çok kültürlülüğün siyasi pratik bakımından arz ettiği zafiyeti ortaya koymaktadır.

Sunulan çerçeveden küreselleşme olgusuna eşlik eden çok kültürlülük vurgusuna rağmen toplumların ve devletlerin egemen bir kültüre dayanmaya devam etmekte oldukları anlaşılmaktadır. Hocaoglu'nun (1996: 21) tespiti ile, tarihsel ve aktüel tecrübe ile sabittir ki “... *her ülkenin bir 'aslı unsur'u bir 'kurucu unsur'u bir 'omurga'sı vardır*”. Bu omurga ülke dara düştüğünde bütün varlığı ile seferber olacak, varlığını ülke varlığı için tüketecek unsur olup; devlet, aslı unsurunun adı ile anılır. Çok kültürcüler söylem bazında ve ideal tipleştirme modunda bu gerçekliği eleştirmişler fakat onu aşan ve pratik uygulanabilirliği olan bir toplumsal sistem geliştirememişlerdir. Vurucu'nun (2010: 67) işaret ettiği üzere; çok kültürlülük tartışmalarında çok kültürcüler, millî devletlerin toplumsal farklılıkları yok ediciliğini sorunlaştırmışlar, fakat sorunun çözümüne dair millî devlet yapısını aşan bir öneri sunamamışlardır.

Bilindiği gibi çok kültürcü teorisyenler ulus-devletlerde bireyin siyasal sisteme bağlanmasını düzenleyen vatandaşlığın çok kültürlülük esaslı yeniden oluşturulmasını önermişlerdir. Bu önerileri de sorunlardan arınmış değildir. Öneri öncelikle ulus-devlete ait bir kurumun yeniden üretilmesinden ibaret olması bakımından onun aşılammışlığının onanmasını ifade etmektedir. Yine söylemlerinde çok kültürlü vatandaşlığın bir ideal tipleştirme şeklinde yüceltilerek sunulduğu gözlenmektedir. Kadioğlu'nun (2008: 31-54) vurguladığı gibi; vatandaşlığın ulustan arındırılarak çok kültürlülük temelinde yeniden oluşturulması tartışmalarında ulusal bütünlüğe katılımı belirten vatandaşlık anlayışı bütün kötülüklerin kaynağı, dilsel, dinsel ve etnik kimliklere dair haklar vurgulu vatandaşlık (çok kültürlü vatandaşlık) bütün sosyal-siyasal sorunların çözüm aracı şeklinde sunulmakta; çok kültürlü vatandaşlık uygulamalarının neden olabileceği olası sorunlar görmezlikten gelinmektedir. Oysa çok kültürlü vatandaşlık politikaları, toplumsal ve politik varlığı ortadan kaldırıcı bir potansiyel taşımaktadır. Habermas'ın (2002a: 94-95) gözlemlediği gibi; "*çok-kültürlü vatandaşlık*" politikaları uyarınca yerel kültürel bağlılığın yerel bağlamındaki yoğunlukta yaşanması/yaşatılması talebinin millî devlet yapısı içinde karşılanması mümkün değildir. Söz konusu talebin, millî devletin dayandığı çoğunluk kültürü ile çatışması kaçınılmaz olup; bu çatışma sonucunda gerçekleşmesi umulan kopuşun gerçekleşmemesi halinde dahi cemiyet bütünlüğü bir birini tüketmeye çalışan alt-kültürlere parçalanacaktır. Üstel (1999: 32-33), bu tehlikeyi modern toplumun cemaatleşmesi şeklinde kavramsallaştırır ve toplumun özerk birimlere ayrışması durumunda sürecin devletleşmeye dönüşebileceğini vurgular. Ona göre; kültürel farklılıkları temelinde doğal ve süreli toplulukların farklılıklarının merkezî hükümetçe önemsinmesi düzeyinde kalmayıp, özerk toprak birimlerinin oluşturulduğu durumlarda, yani kurucu ulusun devlete özerk birimler aracılığıyla egemen olmasının amaçlandığı durumlarda, kültürel asimilasyonu çağrıştıran birçok olumsuzluğun üstesinden gelinmekle birlikte özerk eyalet birimlerinin kendi egemenlik alanlarında devletleşme olasılıkları söz konusudur. Öte yandan etnik esaslı topraksal birimler ne kadar titizlikle/dengeli oluşturulursa oluşturulsun yine de alt kültürel unsurları içermeye devam edeceklerdir. Bu durumda daha büyük etnik birime tanınan imtiyaz alt etnik grup için dışlayıcılık işlevi

görecektir. Dolayısıyla çağdaş demokrasilerde bireysel haklara koşut olarak topluluk haklarında geliştirme-güçlendirme çabalarında, etniklik tuzağına düşüp, modern toplumun cemaatleşmesi tehlikesi konusunda dikkatli olunmalıdır.

Bu mesele çok-uluslu toplumlar için özel bir önem arz etmektedir. Bu devletlerde grup farklılıkları hakkının tanınması, özyönetim haklarının tanınması anlamına gelecektir ve devletlerin toplumsal tabanında oluşması beklenen dayanışmayı, amaç birliğini ve gelecek ideallerini olumsuz etkileyecektir. Öte yandan ulusal kimliklere zorla boyun eğdirilmesinden söz edilemeyeceğinden söz konusu yapıdaki devletler için çıkar yol ulusların çıkarlarının uzlaştırılması olacaktır. Çok etnikli yapıdaki devletler için grup farklılığı haklarının tanınması, etnik gruplarda büyük toplumla bütünleşme iradesinin hâkim/yaygın olmasından dolayı, toplumsal bütünleşmeye olumlu katkı sağlayacağı kabul edilebilir olsa da, tanınan grup haklarının grup içi bir kapanmaya dönüşüp grubun büyük toplumla olan bağlarından ve büyük toplumun ideallerinden kopması da söz konusu olabilecektir (Kymlicka 1998: 268-291). Dolayısıyla çok kültürlülük ideolojisinin rüzgârında etnik kesimlerin farklılıklarının siyasallaşmasının “*olumlanmasına*” ihtiyatlı yaklaşılmalıdır.

Devletin bünyesindeki azınlık uluslara anayasal düzenleme ile siyasal özerklik tanımak suretiyle sosyal bütünlüğünü sağlama/koruma yoluna gitmesinin yeni gerilimlere ve çatışmalara neden olabileceği anlaşılmaktadır. Çatışmaların ve gerilimlerin önlenmesinde devletin, azınlık uluslarının veya uluslaşma potansiyeli taşıyan toplumsal kesimlerin özgün politikalarını koordine eden bir siyasal aygıtı dönüştürülmesi işlevsel olacaktır. Bu ise devlet tarafından azınlık kültürünün farklılığının, bağlı olarak siyasal taleplerinin meşruiyetin kabul edilmesi ve desteklenmesi ile devletin mevcut yapısının devamlılığının desteklenmesi arasındaki dengenin devamlılığını sağlayacak ince bir politikayı gerektirir. Nitekim Belçika başlangıçta (1831) Fransızca konuşan güneydeki toplumu (Wallonia) ve Almanca konuşan kuzeydeki toplumu (Flanders) da içeren üniter bir devlet şeklinde kurulmuş; 1988 yılında Flaman Katolik başkan Gaston Eykskens’in çabaları sonucunda eğitim ve maliye kurumları istisnası ile değişik dillere özerklik tanıyan anayasal federasyona dönüşmüştür. Fakat federasyon yapılanması özellikle Flamanların

ulusal isteklerini tatmin etmemiştir. Burada federatif yapılanmanın Kanada'nın Quebec Eyaleti'ndeki bağımsızlık yönelimli hareketleri önleyemediği hatırlanmalıdır. Çok kültürlü ve dilli yapısının kabul edilmiş olmasına, hatta eyaletin taleplerinin rehabilite edilmesine yönelik anayasal düzenlemelere rağmen eyalet ile merkezî yapı arasındaki gerginliklerin sonu getirilememiştir. Belçika ve Kadanada devletlerinin bütünlüğü ulusal dinamiklerin ayrılıkçı meydan okuması tehdidi altında olup; sürecin bağımsız devletlerin oluşması ile sonuçlanması muhtemeldir (Guibernau 1997: 174-175). Quebec'teki ve Belçika'daki ayrılıkçı eğilimlerin güçlenmesi örnekleri çok etnili ve çok kültürlü toplum modelinin işlevselliğini tartışılır kılmış; küreselleşme ve postmodernizm tartışmalarına eşlik eden “çoğulcu toplum” modelinin yüceltilmesi konusunda daha ihtiyatlı olunmasının gereğini ortaya koymuştur.

“Çoğulcu toplum” modeli dikkatle incelendiğinde ABD, Kanada, Arjantin, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi göçmen toplumlarında sınırlı bir işlevselliğe sahip olduğu kabul edilebilir. Kaldı ki söz konusu göçmen toplumlarının dahi egemen bir etnik elit etrafında yoğunlaşmak suretiyle oluştuğu, egemen etnin devleti dilsel, hukuksal, eğitimsel ve mitsel dinamiklerini sağladığı bilinmektedir. Bu toplumlarda çoğulcu yapı göçmen akınlarının etno-millî kimliği çoğullaştırmasıyla ortaya çıkmış olmakla birlikte, başlangıçtaki etnik temel toplumsal bütünlüğü ve dayanışmayı koruma misyonuna sahip olup; “çoğul millet”e dahil olacak unsurların sınırlarını belirlemeye devam etmektedir. Bu sınırların çok kültürlülük adına aşırı aşındırıldığı, etnik dayanışma ve yurttaşlık temelindeki eşitlenmenin göz ardı edildiği durumlarda, -Kanada örneğinde olduğu üzere- toplumun-devletin bütünlüğü çokkültürlülük politikalarıyla tehlikeye girmektedir. Gözden kaçırılmaması gereken asıl önemli nokta ise, “çoğulcu toplum” modelinin böyle bir durumda siyasal uyumu sağlayacak önerilerden yoksun olmasıdır (Smith 2002b: 121-122). Öyle ki, çok kültürlülük politikalarının kabul gördüğü ve uygulandığı ülkelerde devletin çıkarları ile farklılığı onanan kültürün çıkarlarının çakışması durumunda devletin veya büyük toplumun çıkarları öncelenmeye devam edilmektedir. Bu anlamda çok kültürcülük felsefesiyle uyuşmamasına rağmen Quebec hükümetince Fransız kültürünün Quebec'liler için “tartışılmaz iyi” kabul edilmesi nedeniyle Quebec'te dil ile ilgili yasaların

çocukların eğitim dillerini -toplumun çıkarları doğrultusunda- ailelerin iradelerinden bağımsız olarak belirlenmiş olması düşündürücüdür. Yine çok kültürcülük politikası uyarınca yerel kültürün geliştirilmesi iradesine rağmen siyasal toplum kamu siyasası gereklerince tanınmayacak olan önemli hakları (ticarî belgelerin dili gibi) yüksek perdeden seslendirilen liberal temel vatandaşlık hakları vurgusu arasında geçiştirmektedir. Bu durum, liberal toplumun imkânını güçlü bir toplumun varlığında görme eğilimi ile ilgilidir (Taylor 2005: 62-68). Söz konusu işleyiş çok kültürlü toplumlarda teorik bağlamdaki “Çoğulculuk” söylemine rağmen pratikte “çoğunlukçuluğun” işletildiğini çağrıştırmaktadır.

Bu bağlamda Kaya (2000: 159-165), çok kültürlülük söyleminin egemen kültürün hâkimiyetini pekiştirici işlevine dikkat çekerek “çok kültürcülük”ün ulus toplumun yeniden üretimi politikasının bir parçası olabileceğine dikkat çekmektedir. Ona göre; Batı toplumlarında Batılı olmayan kültürler “çok kültürlülük” söylemi/politikası gereğince oluşturulan kurumlarla temsil edilmek suretiyle, kültürün doğasındaki akışkanlık göz ardı edilerek, kültürlerin ait oldukları etni ile sınırlılıkları belirginleştirilmekte, hâkim kültürle ve diğer farklı kültürlerle sınırları derinleştirilmektedir. Aslında olan, “ötekinin” özgünlüğünün kabul edilmesi erdemi vurgusuyla perdelenerek “ilginçlik” ve “egzotiklik” etiketlemelerine koşut seslendirilen “farklıklara hoşgörülülük” söylemi altında azınlık kültürlerinin dışlanmasıdır. Kaldı ki “hoşgörü” kavramı yukarıdan aşağıya işleyen bir iktidar ilişkisini yansıtır. Bu bağlamda Batı toplumlarında “çok kültürlülük” söylemi/politikası farklı kültürlerin içe kapanma eğilimlerini güçlendirerek hâkim kültürün gücünü ve sınırlarını pekiştirici işlev görmekte olup; ulusal yapının yeniden üretimine katkı sağlamaktadır.

Taguieff, (1998: 112) 1980’li yıllarda Fransız solunun milliyetçilik karşıtı ve kültürel çoğullukçu taleplerinin yeni bir milliyetçiliğin ortaya çıkışı ve çok kültürcülüğün esaslarının sorgulanmasıyla sonuçlanmasına dikkat çeker ve bu durumun ulus-devletin ulusal topluma dayanmaya devam ettiğini ortaya koyduğunu vurgular. Onun gözlemlerine göre; 1980’li yılların başlarında Fransız siyasal ve entelektüel solu, Fransız tecrübesinin zaaflarından hareketle “B[b]irleştirici, bütünleştirici cumhuriyet sisteminin, yani Fransız

usulü asimilasyoncu modelin işlemeyen yanları[nı], ulus-devletin sonunun geldiğinin belirtisi, 'Fransız kimliği'nin yok oluşunun –çekim gücünün tükenmesinin- kanıtı” şeklinde değerlendirmişti. Daha iyimser bakışa sahip olanlara göre ise; durum, aydınlık geleceğin yeni şekli olan “çok-etnili bir topluma geçişi”n belirtisiydi. “‘Farklı olma hakkı’, ‘gayri millileştirilmiş’, bir toplumsal alanda kendini özgürce ortaya koyan, ifade eden ‘özgünlüklere’ ve ‘özerkliklere’ ya da ‘kültürel kimliklere’ saygı gösterilmesinin ahlaki ve hukuki temeli oluyordu”. Farklılıkların savunusunda temellenen bir etiğin ve cemaatçi bir politikanın yaşama geçirilmesiyle dillerine, dinlerine ve kültürel özgünlüklerine saygı duyulan göçmenlerin topluma entegrasyonları gerçekleşmiş olacağı gibi; Avrupa, hatta dünya ölçeğinde bir entegrasyon sağlanarak ulus-sonrası sosyo-politik alanın inşası da gerçekleşecekti. Bu alan kültürel çoğulculukla ve anti-milliyetçi bir demokrasinin belirmesiyle karakterize edilmişti. Bu düşünceler göçmen karşıtı olduğu kadar söz konusu muğlak Avrupa düşüncesine de karşı olan yeni bir milliyetçilik akımının doğuşuna neden oldu. Fakat çok kültürlülük veya çok etniklilik düşüncesi bu milliyetçi oluşumdan çok ortaya çıkışlarındaki iddiaların –toplumsal bütünleşme araçlarının artık işlevsizleştiği- sorgulanması nedeniyle saf dışı edilmiştir. Sonuçta cemaatçilik ve çok kültürcülük taraftarlarının iddialarının aksine eğitim ve siyasal katılım gibi araçlar vasıtasıyla toplumsallaşma ve kültürlenme süreci işlemekte olup; yurttaşlığın gayri milli bir şekle dönüşümü, dolayısıyla yurttaşlar topluluğu olan ulusun ortadan kalkmasının söz konusu olmadığı ortaya çıkmıştır.

Ayrıca çok kültürlülüğün kaçınılmaz/vazgeçilemez bir süreç olduğu kabul edilmek zorunda da değildir. En azından bir azınlık grubunun, kültürel haklarını tanımının veya kabul etmenin ekonomik gelişmişliğe ve çoğunlukla bütünleşmeye katkı sağladığı tartışmalıdır. 1990’den itibaren Hollanda’da ve 1997 yılında Kaliforniya Eyaleti’nde yerel dillerin öğretiminden vazgeçilmesi, Amerika Birleşik Devletleri’nde liberaller kaynaklı çok kültürlülük söylemi karşıtı bir akımın varlığı ve Fransa’nın göçmenlerin kültürel haklarını tanımada istekli olmaması bu bağlamda anlamlıdır (Journet 2009: 360). Çok kültürlülüğün Fransa’daki yansımaları özellikle dikkat çekicidir. 1980’li yıllardan itibaren çok kültürcülük ideolojisinin kabul görüp yaygınlaşmasına koşut olarak çok

kültürlülüklerinin farkına varan Fransız entelektüel ve politik çevreleri, köklü cumhuriyet geleneğinin ilkeleri ile çok kültürlük yanlısı iç ve dış baskılar arasında *gel gitler* yaşamışlardır. Çok kültürlülük etrafındaki tartışmaların farklı toplumsal kesimlere ayrıcalık tanınmasına kesin karşı olan ve geleneksel cumhuriyet ilkelerine sıkıca sarılmayı salık veren gelenekselciler, imtiyaz taleplerine kısmen taraftar olanlar ve çok kültürcülüğü savunular arasında devam etmektedir (Jennings 2000: 575-597).

Kendi kendini yönetme hakkının verilmesinin, daha büyük siyasal toplumla bağların zayıflatılmasını/ortadan kaldırılmasını içermesi, onun otoritesini ve kalıcılığını sorgulayıcı olması geleneksel vatandaşlık kimliği ile çelişmektedir. Kendi kendini yönetme hakları farklılaşmış vatandaşlık ilkesi temelinde büyük siyasal toplumu her biri kendi özgün siyasal toplulukları olan “*halklara*” bölmektedir. Bu koşullarda vatandaşlığın iki siyasal katman arasında bölünmesi kaçınılmazdır. Dahası kendi kendini yönetme iradesinin gruplar arasında yaygınlaşmasının ve grup içinde milliyetçi aktörlerin elinde özerklikten bağımsızlığa doğru yol almasının engellenmesi mümkün gözükmemektedir. Bu durum çok uluslu devletleri özsel bir istikrarsızlıkla malûl kılmıştır. Öte yandan ulusal azınlıkların hak taleplerini görmezlikten gelen, katı bir “*ortak vatandaşlık*” politikası izlemek, grubun içine kapanmasına neden olarak ayrılıkçı eğilimleri pekiştirebilmektedir. Dolayısıyla çok uluslu hatta çok kültürlü toplumların demokrasi ve adalet temelinde birlikte var olmalarının kurallarını bulabileceğimiz bir vatandaşlık kuramının olmadığı, söz konusu kuramsal eksikliğin derinden hissedildiği değerlendirilebilir (Kymlicka ve Norman 2008: 214-217). Toplumsal farklılıkların özgünlüklerini koruma gayretlerinin saygıdeğer olduğu şüphesizdir. Fakat farklılıkların siyasallaşmasının toplumsal varlığı tehdit ettiği; dolayısıyla ulus-devlet yapılanmalarında farklılık taleplerinin sonsuzca gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı da gerçektir. Öte yandan devletler, toplumsal tabanlarından gelen kültürel talepler karşısında mutlak kayıtsızlık içinde olamazlar. İdeal olan devletin topluma; toplumsal kesimlerin devlete eğilmesidir. Çok kültürcülük ideolojisinin pratik tecrübesinin geldiği noktanın yeniden toplumsallaşma olması, küreselleşme olgusuna eşlik eden çok kültürlülük söyleminin toplumsal varlığı güçlendirici olmaktan çok ayrıştırıcı olmasıyla ilişkilidir. Bu ifadeler toplumsal

farklılıkları yok kabul eden bir düşüncenin veya politikanın seslendirilmesi olmayıp; çok kültürcülük ideolojisinin büyüdü söylemlerinin toplumsal ve politik varlığı parçalayıcı potansiyeline dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Topluların çok kültürlü olmaları bir gerçek ise de; bütün kültürlerin eşit siyasal temsillerini mümkün kılan bir sistem ütopiyadan ibarettir. Modern ulus-devletlerin siyasal vatandaşlık kurumu tarihî-kültürel farklılıkların kendilerini ifade etmelerine imkân sağlayan siyasal araç olma konumunu korumaktadır. Bu anlamda çok kültürcülüğü pratikte mümkün kılan, ulus-devletler sisteminden bağımsız bir sistem henüz söz konusu değildir.

Kazakistan'da Tutmayan Öngörüler

SSCB'nin feshi ile dünya jeopolitiğinde yarım yüzyıllık soğuk savaş dönemi bitti. Bu bitiş aynı zamanda yeni bir başlangıçtı. Soğuk savaşın bir tarafını oluşturan Sosyalist bloğun coğrafyasında etnik ve dini çatışmalar dünyayı sarsan ve etki alanına sokan yeni bir savaş döneminin başlangıcını haber vermişti. Devasa büyüklüğe sahip coğrafyada çeşitli dinamiklerin tetiklediği ve farklı membalara sahip bir çatışma evreni ortaya çıktı. Bütün Sovyet toplumlarını kapsayan ekonomik ve demografik kaynaklı sorunların yanında etnik ve dini kökenli çatışma alanları da kendi egemenliğini kuran devletlerde görülmüş, görülmeyenlerde de bu potansiyel var olmuştur. Doğu bloğundaki veya etkisindeki bölgelerdeki bu fiili savaş Batı bloğunda da farklılıklarla birlikte yaşamak veya çok-kültürcülük politikalarının gündeme hâkim olmasını sağladı.

Etnik ve dinî farklılıkların yer aldığı bütün coğrafyalarda bu tip etnik, dinî ve kültürel kaynaklı çatışmalar görülmedi. SSCB'nin önemli bir ülkesi olan Kazakistan çok kültürlü bir sosyolojik yapıya sahip olmasına rağmen, ülkede etno-kültürel ve dini farklılıklardan kaynaklanan çatışmalar yaşanmadı. Kazakistan etnik çatışmanın beklendiği bir ülkeydi ve bunun sebebi de yüz otuzdan fazla olduğu söylenen etnik-dini farklılığın varlığıydı. Kazakistan'ın demografik yapısındaki çeşitlilik üzerine kurgulanan bu karamsar öngörülerin tutmamasında birbirine bağımlı pek çok etken söz konusudur. Bunlar: Nursultan Nazarbayev'in ilk dönem Rusya yanlısı veya SSCB'den ayrılmak istemeyen bir görüntü çizmesi en azından Rus topluluğu üzerinde Kazakistan'a psikolojik

bir aidiyet duygusunu pekiştirdi. Rusçanın resmi dil olarak kabul edilmesi gibi politik tercihler de bu mensubiyetin kabul edilmesinde etkili oldu. Farklılıkları temelinde örgütlenmiş olan grupların kurmuş oldukları dernek, vakıf, federasyon gibi sivil toplum örgütlerinin Kazakistan Halkları Asamblesi adıyla birleşmeleri ve doğrudan Cumhurbaşkanıya bağlı bir danışma kurulu işlevi görmesi de etnik ve dini farklılıkların çatışma ihtimallerini ortadan kaldıran unsurlardı.

Kazakistan'ın Çok Kültürlü Bir Yapıya Evrilişi

Kazakistan'ın etnik, kültürel, dini açıdan çoklu bir yapıya evrilişi 1820-1850 tarihleri arasında Rusya'nın işgali ile sistematik bir biçim almıştır (Bekmahanov, 1994; Aldacumanov, vd [ed.], 1994; Kudaybergenova, 2008). Tarihi süreç içerisinde başta Kazakistan olmak üzere Türkistan bölgelerinde etkili bir Rus ve Hıristiyan nüfus ortaya çıktı. Nüfus göçlerinin, işsizlik sorunundan çıkan isyanlarda sürülenlere kadar, çeşitli nedenleri vardır. Kazakistan'da demografik yapıyı, kültürel ve dini bir kategorileştirmeye iki temel gruba ayırabiliriz: Birincisi Rusların çoğunluğu oluşturduğu Hıristiyan Slavyanlar, Yunanlılar, Koreliler, Almanlar v.b. diğeri de Kazakların çoğunluğu teşkil ettiği Özbek, Uygur, Tatar gibi Müslüman Türklerdi.

Kazakistan'ın diğer Türk bölgelerine nazaran daha belirgin çoklu bir yapı kazanmasında Rusya'nın sınırında yer alması gösterilebilir. 19. Yüzyıldan itibaren yoğunlaşan bir biçimde koloni ve Hıristiyanlaştırma-Ruslaştırma amaçlı göçlere maruz kalan Kazakistan, 20. Yüzyılda da bu süreci bütün yoğunluğuyla yaşamıştır. Bu durum sınırda bulunuşuna ve toprak genişliğine bağlanabilir. Brejnev döneminde özellikle yoğunlaşan ve kitlesel göçlerle teşvik edilen "Bakir Topraklar"ın işlenmesi politikası nedeniyle Kazakistan tarihinin en büyük kitlesel dış göçünü almıştır. Kazakistan Çarlık Rusya'sı döneminde başlayan göçlerle Türk toplulukları dışında Rus, Ukrayn gibi Slavyan kökenli halkların sistemli kitlesel ve sistemsiz bireysel göçlerin hedefi oldu (Bkz: Tâtimov, 1993).

Diğer SSCB ülkelerinde olduğu gibi Kazakistan'da da SSCB'nin feshiyle birlikte demografik değişimde tersine bir süreç başladı. Rus nüfusu ana vatan kabul

ettikleri Rusya'ya doğru yoğun bir göç başlattı. Başta Ruslar olmak üzere Slav kökenli halklarla birlikte Almanlar, Yunanlılar gibi Sovyet döneminde zorunlu göçe tabi tutulan halklar da göç ettiler. Bu dış göçlerin yanında devletin teşviklerinin de etkisiyle Kazakistan dışındaki Kazaklar anavatanlarına dönmeye başladı (Bkz: Vurucu, 2010).

Bağımsız Kazakistan'da Milli Kimlik ve Çok-kültürcülük

16 Aralık 1991'de bağımsız olan Kazakistan'ın önündeki en temel sorun siyasal ve toplumsal bütünlüğünü korumaktı. Bunun için de sembolik anlamı derin olan bir takım değişiklikler gerçekleştirildi. Bunlardan biri, Kazak Cumhuriyeti adının Kazakistan Cumhuriyeti olarak değiştirilmesiydi. İkincisi ise Rusçanın resmi dil olarak ilanıydı. Her iki değişimin de anlamı kimlik alanındaki bir önceliğin tercihiydi. Taşındığı değer Kazakistan'ın yeni kimliğinin kapsayıcı, bütünleştirici, birleştirici ve dışlayıcı olmayan vasfının vurgulanmasıydı. Milli kimliğin istikameti ve alacağı yön de böylece belirlenmiş oluyordu. Bu toprakların bir Kazak toprağı mı yoksa ülkede yaşayan bütün etnik grupların ortak vatanı mı olacağı sorusu bu süreçte sorulmaya başlandı. Bütün etnik grupların üst kimlik çatısı olarak SSCB döneminde egemen olan Rus kimliğinin bütünleştirici ve kapsayıcı rolü ve işlevi şimdi Kazak kimliğine ikame edilebilir miydi? Tartışmanın özünde bu soru vardı. Üstelik önceki hâkim kültürün sahipleri olan Ruslar, Kazak kimliğinin bu rolünü kabul edebilecekler midir? Ayrıca kabul edilse bile Kazak kültürü bu yükü taşıyabilecek yetkinlikte midir? Mesela Kazak dili devlet yazışmalarında kullanılacak derece gelişmiş midir veya bilim dili olabilecek midir? Bununla birlikte eğitim sisteminde tarih başta olmak üzere hangi kimliğin temsilcileri okutulacak ve müfredat yazılacaktı? Rusların ağırlığı oluşturduğu Sovyet tarih ders kitaplarının kahramanları kim olacaktı? Edebiyat ders kitaplarının müfredatı nasıl belirlenecekti? SSCB, Kazak tarihinde bir sömürge dönemi mi? Yoksa “*bizim tarihin*” bir parçası mıdır? Yani devletin adını Kazak Cumhuriyet'inden Kazakistan Cumhuriyeti'ne değiştirmekle sorunlar bitmiyor aksine çetrefilli bir hal alıyordu.

Çalışmanın bu kısmında Kazakistan'ın kimlik politikasında etnik grupların merkeze alındığı sivil toplum örgütleri vasıtasıyla siyasal ve kültürel bütünleşmenin

sağlanmasında merkezi rolü oynayan Kazakistan Halkı Asamblesi üzerinden uygulamaya konulan çok kültürlü kimlik veya yeni milli kimliğin inşası süreci ele alınıp değerlendirilecektir.

Sivil Toplum Örgütlerinin Sosyo-Politik ve Kültürel bütünlüşme Sürecindeki Rolü

Sivil toplum olgusu modern toplumlara referans sağlayan özgün bir kavramlaştırmadır. Siyasal alanının dışındaki yaşam evrenine vurgu yapar. Modern toplumun birey temelli demokratik davranış öüntüsü bu örgütlenmeler vasıtasıyla büyük ölçüde somutlaşır. Modernitenin dini, kültürel, mezhepsel temelli dayanışma odaklarını zayıflatması veya yok etmesi karşısında bireylerin birleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Sivil toplum örgütlenmeleri bireylerin aynı etkinlikte bir araya gelmesi ve gönüllü olarak bir amaç etrafında birleşmeleriyle oluşmaktadır. Sivil toplum örgütleri toplumsal ihtiyaçlar temelli oluşumlardır.

Kazakistan komünizmin, yani kolektif bir zihniyet ve toplum modelinin, en güçlü temsilcisi olan bir devletin mirasçısıdır. Bunun için ideolojik ve kültürel alanda bireyi dışlayan ve cemaat yapılarının güçlü olduğu bir sosyal-psikolojik ve kültürel altyapı- bilinç söz konusudur. Modern STÖ'nin etkin olduğu bir demokratikleşmenin önündeki güçlü zihinsel bariyerlerin başında bu toplulukçu Marksist siyasi ve toplumsal kültürel arka plan göz ardı edilemez. Bağımsızlıkla birlikte milliyetçiliğin bir başka dayanışma odağı haline gelmesi gizli olan milliyetçilik duygularının görünürlük kazanmasını da beraberinde getirmiştir.

Marksist ideolojinin toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında devlete biçtiği rol, bireyin başta ekonomik olmak üzere kültürel, siyasi ve bireysel ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanmasını sağlamıştır. Bu uygulamanın en temel sonucu ise bireysel özgürlüğün körelmesi olmuştur. Bu sebeple SSCB'in yıkılması ile kurulan yeni yaşam alanlarının modern demokratik toplumlarıinkiyle uyuşmaması bir takım sorunların da yaşanmasına kaynaklık etmiştir.

Belirtildiği üzere “Sivil toplum siyasi boyutta demokratikleşme olgusuna dayanır. Demokratikleşmenin toplumsal ve kültürel koşullarının uygun oluşmuşluğu da sivil toplumun varlığının ve işlevselliğinin derecesini belirlememizde önemlidir. Demokratik kurumların yerleştiği politik evren ulusal devletlerdir. Ulusal devletlerin yurttaşlık kurumu demokratik işlerliğin birincil ön şartıdır. Bütün vatandaşların eşit, özgür hak ve yetkilere müteallik oluşunun siyasi ve hukuki aracı yurttaşlıktır.” (Vurucu, 2010, 228).

Yurttaşlık olgusu eşitlik ile kaimdir. Eşitlik ise farklılıkların eşitsizliğinin söz konusu olduğu bir siyasi ve sosyolojik zeminde anlam kazanır. Bu sebeple yurttaşlık, çok kültürlü bir nitelik gösteren Türk dünyasının genelinde eşitlik ve özgürlük temelinde demokratik kurumların yerleşmesinde ve gelişmesinde belirleyicidir. Ru\soy\boy\kabile aidiyetinin belirleyici olduğu Türk Dünyası’nda birey merkezli yurttaşlık kurumunun yerleştiği oranda demokratikleşme ortaya çıkacaktır. Bu sebeple, “Toplumsal bütünlüğü ve dayanışma dinamiklerinin bölünerek demokratik kurum ve iradenin cemaat yapılarınca zayıflatılmasının önüne geçilmesi bu farklılıkların siyasi görünürlüklerinin işlevsizleştirilmelerine bağlıdır. Yani öznelere, bireysel iradelerinin değil de sahip oldukları kolektif kimlikler ekseninde hak ve sorumluluk sahibi olmaları demokratik yapılarının işlevselliğini sağlayan bütüncül, türdeş siyasi ve hukuki zemini yok etmektedir. Karar verici birey yerine kolektivitinin yer alması ve sivil toplumun bu merkezde örgütlenmesi cemaat yapılarının kültüralist karakterini canlandırarak “ırkçı” bir ilişki biçiminin yeşermesine de ortam hazırlamaktadır.”(Vurucu 2010: 228).

Mevcut durumda ise, Kazakistan’ın SSCB’den tevarüs eden cemaatçi kültürel yapısının siyasallaşmış biçimi farklı bir formatta yeniden devlet eliyle üretilmektedir. Öncelikle SSCB bir millî devlet formatında devlet değildir. Kazakistan ise millî devlettir. SSCB ve Kazakistan’ın aynı bir kimlik siyaseti izlemesi mevcut millî kimlik inşasında sorunlara da kaynaklık edecektir. Örneğin her vatandaşın Kazakistan yurttaşı olmasının yanında etnik kimliğinin tanınması ortak bir siyasi kimliğin inşasında zorlaştırıcı-engelleyici bir etki yapmaktadır. Millî devletler demokrasinin tecessüm ettiği siyasi zeminlerdir ki bunu sağlayan temel araç yurttaşlık kurumudur. Yurttaşlık

eşitliği ve özgürlüğü mündemictir. Yani bütün yurttaşlar dinî, etnik, kültürel, ırkî, ekonomik, sosyal kimliklerinin üstünde tek bir kimliğe sahiptir o da yurttaş kimliğidir. Bu da bir ülkede tek siyasal kimliğin olduğu anlamına gelir. Kazakistan'da yurttaşlık tek bir siyasi kimlik üzerinden tanımlanmamakta, var olduğu iddia edilen 130'u aşkın etnik ve dini grubun her birinin kimlikleri resmi olarak kayıtlarda gösterilmektedir (Malinin, Dunayev, Kurganskaya, Nısanbayev, 2002). Çokluğun her bir mensubu kollektivite bireysel hakların ötesinde grup haklarına sahiptir. Siyasi alanda tanınan bu farklılıklar ortak bir üst kimlik olarak milli kimliğinin gelişmesine sosyal-psikolojik bir set oluşturacaktır.

Yeni bağımsız bir ülke olarak Kazakistan'ın milletleşme sürecinde ortak bir kimlik yaratma gibi öncelikleri varken siyasal alanda bu tanınma ne anlama gelmektedir?

Farklı ihtimalleri ortaya koyabiliriz: 1. Kazaklar tek bir kimlik yaratabilecek öznel ve nesnel şartlara sahip değildir. 2. Yoğun Rus nüfusu karşısında başka çareleri yoktur. 3. Ruslar dışındaki onlarca etnik grup kolektif hakları uygulayacak bir mekânsal nüfus yoğunluğuna sahip değildir. 4. Uygulama alanı bulamaması gerçeği karşısında bilinçli olarak çok-kültürcü bir söylem kullanılmaktadır ki psikolojik olarak bütünleşmenin önündeki "kendini baskı altında hissetme" duygusundan uzaklaşmaktadır. Bu durumda toplumsal ve kültürel entegrasyonu hızlandırmaktadır. 5. Rusya gibi uluslar arası güçlerin baskı aracı olarak kullanabileceği bir enstrüman ellerinden alınmış olmaktadır.

Bu hususlardan sadece biri veya birkaçı değil her biri Kazakistan'ın mevcut kimlik politikası açısından bir paradoks gibi görünse de reel politığe uygun bir görüntüdür. Çünkü, Kazak dili ve kültürünün ortak bir kimlik yaratmada taşıdığı imkân "şimdilik" zayıf görünmektedir. Üstelik sosyolojik olarak Kazak ve Rus kimliğinin nesnel koşulları da göz ardı edilemeyecek bir paradoks içeriyor. Kazak kültürü kırsal bir kimliği mündemicken Rus kültürü kentli bir özellik taşımaktadır. Bu durum Kazak kimliğinin ortak bir kimlik olması önündeki zorluğun göz ardı edilmeyecek bir boyutudur. Bağımsızlıktan bugüne gelinen süreçte Kazakların gerek kentleşme ve

gerekse de nitelikli meslek edinme ve eğitim seviyelerinde belirgin bir artış olsa da köyden kente göç bir kimliğin oluşması için yeterli değildir. Yeni mekanın herkesi kapsayan yeni kültürü yaratması gerekmektedir.

Bu noktada KHA bu karmaşık halin anlaşılmasında işlevsel katkı sağlayacaktır. KHA, bir yandan bütün farklılıkların tanınırken aynı zamanda bütüncül bir Kazak kimliğinin birleştirici karakterinin zenginleştirilmesi, işlenmesi gibi bir işlev görmektedir. Başka bir işlevi de etnik ve dinî farklılıkların siyasal alanda tanınması görüntüsü yanında Kazak dili üzerinden bir meşruiyet sağlamaktadır. İngiliz tipi* bir milletleşme stratejisini andıran bir olgu söz konusudur.

Ortak Bir Kimliğin Yaratılmasında Merkezi Araç: Kazakistan Halkı Asamblesi

İlk adıyla Kazakistan Halkları Asamblesi Kazakistan'daki farklı etnik ve kültürel grupların, grup değerlerini ve kimliklerini korumak ve geliştirmek amacıyla kurulan sivil toplum örgütlerinin bir çatı altında birleştirilmesiyle meydana gelmiştir. KHA'ya temel teşkil eden örgütler SSCB döneminden başlayarak farklı zaman dilimlerinde kurulmuşlardır. Kazakistan'ın bağımsızlığı sonrası Nursultan Nazarbayev'in girişimleriyle, çok kültürlü dokuyu korumak amacıyla, 1 Mart 1995 yılında Kazakistan Halkları Asamblesi kurulmuştur. Fakat resmi olarak kurulmasından önce de böyle bir kuruma gereksinim duyulduğu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından dile getirilmişti. (http://www.akorda.kz/kz/kazakhstan/the_assembly_of_peoples_of_kazakhstan/assambleya_naroda_kazahstana (10.9.2010).) Nazarbayev, KHA'nın kuruluş gerekçesini şöyle açıklamıştır: "Kazakistan'da çoğunluğu oluşturan Kazak ve Rusların hak ve hukukları yazılıp çizilir de, niye diğer yüzde yirmiyi oluşturmakta olan milletler göz ardı edilir? İşte Kazakistan Halkları Asamblesi bu eksiklikleri telafi etmek üzere kurulmuştur." (Tokul-Şakuzadaulı 2000: 244.)

* Bu terimle ifade etmeye çalıştığımız İngiltere de İngilizlik öne çıkarılmadan eğitim, kültür, ekonomi üzerinden bir İngiliz hegemonyasının daha doğrusu asimilasyon biçiminin uygulanmasını kastediyorum.

Asamble'nin etkin bir kurum haline gelişi 2002 yılında devlet başkanın buyruğuyla gerçekleşmiştir. Buna göre Asamble, Cumhurbaşkanlığına bağlı tüzel kişiliğe sahip olmayan kuruma dönüşmüştür. Kurumun amacı, işlevi, statüsü, stratejisinin belirlenmesiyle siyasi ve toplumsal alandaki konumu da değişmiştir. Bu kurum fiili olarak devlet başkanına ve hükümete ülkedeki etnik kümelerin yönetime etkin katılımının sağlanması, sorunlarının belirlenmesi, çözümlenmesi ve çözüm yöntemleri konusunda danışmanlık işlevi görmeye başlamıştır. Yani Kazakistan'ın çok-kültürcülük politikalarını uygulanmaya sokmasında önemli bir işlev üstlenmiştir.

KHA'nın kuruluş gerekçesi, "Devletin milli siyasetine etki eden, ülkenin bütün bölgelerinde de görevi yerine getirmeye çalışan bir kurumdur. KHA'nın amacı, Kazak halkının birleştirici rolüne bağlı olarak Kazakistan vatanseverliği, Kazakistan halkının vatandaşlık ve manevi-kültürel ortaklığı temelinde Kazakistan vatandaşlığını eşit ve rekabet gücü olan milletleşme sürecinde KC.de Etnikler arası sözleşmeyi işler kılma," olarak açıklanmaktadır. ("Егемен Қазақстан" 2008)

KHA'nın temel görevleri ("Егемен Қазақстан" 2008):

1. Etnik grup ilişkilerinde devlet organları ile sivil toplum örgütleri arasında olumlu bir ilişki biçimi oluşturmak, toplumda etnik gruplar arası münasebeti ve toleransı daha ileri derecede güçlendirmek için ortam hazırlamak.
2. Halk birliğini güçlendirmek, Kazakistan toplumunun temel oluşturucu değerleri boyunca toplumsal sözleşmeyi korumak ve geliştirmek.
3. Toplumdaki ekstremizm ve radikalizmin tezahürleriyle insan ve yurttaş haklarına ve özgürlüklerine karşı baskı oluşturmaya yönelik hareketlere karşı devlet kurumlarına yardımcı olmak.
4. Vatandaşların demokratik değerlere dayanan siyasi-hukuki kültürünü oluşturmak.
5. Asamblenin amacı ve görevlerine ulaşmak için etno-kültürel ve ayrıca toplumsal derneklerin arasında işbirliğini sağlamak.
6. Kazakistan halkının milli kültürünü, dilleriyle geleneklerini iletirmek, korumak ve geliştirmektir.

Asambenin Görevlerinin ilkeleri: ("Егемен Қазақстан" 2008)

1. İnsan ve vatandaşlık hakları ile özgürlüklerinin üstünlüğü,
2. Halk ile devletin menfaatlerinin üstünlüğü,
3. Soyuna, milletine, diline, dini ilişkilerine, inançlarına veya herhangi bir özel konumuna bakmadan, insan ve vatandaşlık hakları ile özgürlüklerinin eşitliği,
4. Asamble üyelerinin eşit hakları ve bünyesindeki işlevi için özgür sorumluluğu,

Asambenin İşlevinin Temel İstikameti: ("Егемен Қазақстан" 2008)

1. Resmi "millet siyaseti"ni hazırlama ve icraata geçirmede yardımcı olma,
2. Kazakistan vatanseverliğini inşaada yardımcı olma,
3. Resmi dili ve Kazakistan halkının diğer dillerini geliştirme,
4. Etnik gruplar arasındaki sanat siyasetini geliştirmek,
5. Demografik ve göç alanındaki önerilerin hazırlanması ve uygulamaya sokulmasına katılmak,
6. Ülkemizde ve yabancı ülkelerde, etnik gruplar ve inançlar arasındaki uyumun Kazakistan modelini propaganda etmek,
7. Etnik gruplar arasındaki sözleşmeye ulaşmak için eğitim ve basın işlerini gerçekleştirmek,
8. Etnisiteler arasındaki ilişkilerin durumu, resmi dil ve Kazakistan halkının diğer dillerinin korunması alanında gözlem yapar.
9. Devletin milli politika projelerine Sosyo-politik araştırmalar yapılırken yardımcı olmak,
10. Yabancı ülkelerdeki Kazak diasporasına ana dilinin, kültürünün ve milli geleneklerinin korunması ve geliştirilmesi, onun tarihi vatan ile bağlarının güçlendirilmesi meselelerinde destek vermek,
11. Etnik gruplar arasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmaları düzenlemek, kavga ortamlarının oluşmaması yönünde çalışmalar hazırlamak ve uygulanabilir çözüm önerilerini icraata sokmak ve çözümün bir parçası olmak,
12. Etno-kültürel toplumsal derneklere rehberlik, örgütlenme ve hukuki yardım göstermek,

13. Etnik ilişkiler meselesi boyunca devlet kurumları ve sivil toplum örgütlerinin arasındaki diyalogu içeren seminerler, konferanslar gerçekleştirmek ve başka çalışmalar da yapmak,

14. Etnik gruplar ve inançlar arasındaki sözleşmeyi kapsayan meseleler boyunca sivil toplum örgütleriyle ve uluslar arası örgütlerle karşılıklı çalışmalar yapmak,

15. Kazakistan'daki etnik grupların tarihi vatanlarıyla ilişkilerinin geliştirilmesine yardımcı olmak,

16. Etnik gruplar arasındaki sözleşmeye yardımcı olan ve Kazakistan Cumhuriyeti yasalarına karşı gelmeyen özgün bir hizmettir.

Yapısı ("Егемен Қазақстан" 2008): KHA, cumhurbaşkanına bağlıdır. Cumhurbaşkanı asambleyi kurar ve örgütler. İşlev alanını belirler. Asamblenin başkanını ve diğer yöneticileri atar veya görevden alır. Asambleyi toplantıya çağırır. Kazakistan'ın ilk başkanı Asambleyi ömür boyu yönetme yetkisine sahiptir.

Çalışmaları: Asamblenin en önemli görevi Cumhurbaşkanı kendi alanında danışmanlık yapıp etkin projeler geliştirmesidir. Buna bağlı olarak Ruslar, Özbekler, Uygurlar gibi bir bölgede yoğunluk sağlayabilmiş topluluklar ana dilde eğitim veren okullar açmaktadırlar. Ana dilde kitap, dergi, gazete, broşür çıkarılmaktadır. Radyo ve televizyon yayını yapabilmekte, konserler düzenleyip konferanslar vermektedirler. KHA bağlı sivil toplum örgütleri kültür merkezleri açma, tiyatrolar oluşturma, halk oyunları ekipleri kurma gibi kültürlerini koruma, geliştirme, yeni nesle aktarma işlevleri gören çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca Nevruz bayramı hakları arasında dostluk bayramı olarak kutlanmaktadır. Halklar hem kendi aralarında hem de diğer etnik gruplarla birlikte festivaller, şöenler düzenlemektedirler.¹

Mevcut ulusal ve bölgesel sivil toplum örgütlerinden oluşan Asamble'de 382 üye vardır. Kazakistan'daki etnik grupların kültürlerini, dillerini, geleneklerini korumak ve geliştirmek için kurulan STÖ'lerin sayısı 800'den fazladır. Bununun 28'i ulusal düzeydedir. 15 dilde gazete ve dergi çıkarılmakta, 8 dilde radyo ve 7 dilde de televizyon programları

¹ KHA'nin etkinlikleri hakkında düzenli olarak bilgi "Halklar arasındaki dostluğun pekiştirilmesi" uranıyla çıkan Ömir Jurnalı'nın sayılarına bakılabilir. KHA kendi sitesi, <http://www.kaz.assembly.kz/> ve <http://www.akorda.kz/> güncel bilgiler alınabilir.

yapılmaktadır. Özbek, Tacik, Uygur ve Ukrayn dillerinde eğitim-öğretim yapan 88 okul mevcut. 108 okulda da 22 etnik grubun dili özel ders olarak okutulmaktadır. Ayrıca yetişkinler için 30 etnik grubun dilinde eğitime imkan tanıyan 195 gece okulu, hafta sonu kursları ve dil kursları açıldı. Kazak ve Rus tiyatrolarının dışında Kazakistan'da dört ulusal –Özbek, Uygur, Kore, Alman- tiyatro daha var. Her yıl onlarca kitap mevcut çeşitli etnik grupların dillerinde yayınlanmaktadır. Nevruz ve 1 Mayıs Kazakistan Halkının birliği bayramı olarak gelenekleşti. (http://www.akorda.kz/kz/kazakhstan/the_assembly_of_peoples_of_kazakhstan/assambleya_n_aroada_kazahstana. (13.9.2010); Ayrıca Bkz: Vurucu 2010: 234-235; Kunkacayev 2004: 10-12).

Sonuç: KHA Toplumsal ve İdeolojik İşlevi

Kazakistan Halk Asamblesi sivil toplum örgütlerinden müteşekkil bir üst örgüttür. Kazakistan'da STÖ'den müteşekkil bu yapı siyasi iktidar tarafından desteklenmektedir. Aslında “desteklenmesinden” ziyade son düzenlemelerle devletin bizzatı bir parçası haline gelmiştir. KHA, ülkenin demografik yapısındaki etnik ve dini çeşitliliğe göre istikrarlı bir siyasi ve toplumsal düzen tasarlar. Asamble'nin uluslararası siyasi güç odaklarının iç siyasete müdahalesini engellemek gibi bir işlevi olduğunu da belirtebiliriz.

Kazakistan bir ulus devlettir ve her ulus devlet gibi demokratik kurumlaşmaların etkili olduğu ve amacına uygun işlerlik kazandığı bir siyasi formdur. Ulus devletin dayandığı toplumsal ve kültürel zemin millet olgusudur. Bu millet ise özsel bir çerçevede değil siyasi-hukuki bir yurttaşlık kurumu ile varoluş çerçevesini çizer. Bu noktada Kazakistan ortak bir kültürün yaratılması ve ortak bir yaşam alanının inşasında bu sivil toplum örgütlerinin stratejik bir önemi ve işlevi vardır.

Eğitim alanından kitle iletişim araçlarına, kültürel üretim mekanizmalarından sosyal alana çok geniş bir çerçevede etnik kümeler, kendi kimliklerini ifade etmekte, geliştirme imkanı bulmakta ve farklılıklarını tanıtabilmektedirler. Bu etnik, dini ve kültürel grupların Cumhurbaşkanlığı gibi devletin en üst düzeyinde tanınması ve politika belirleyici bir konumda yer alması kimliklerin siyasallaşmasını engellemekte ve kendi mecrasında

varlıklarını korumalarını sağlamaktadır. Böylece sosyo-politik ve kültürel bütünlüğün etnik-kültürel nitelikli alt kimliklerce zayıflatılmasının önüne geçilebilmiştir.

Kazakistan'ın takip ettiği çok kültürlü yapıyı gözeten politikalar neticesinde ana dilde eğitim veren okullar da varlığını korumaktadır. Anadilde eğitim veren okullar ve anaokullarında Kazakça'nın da devlet dili olarak okutulması politik, toplumsal ve kültürel entegrasyon açısından önemli bir işlev görmekle birlikte Kazak kimliğinin üst siyasal kimlik olması sürecinde de belirleyici bir rol oynamaktadır.*

Kazakistan Halkları Asamblesi'nden Kazakistan Halkı Asamblesi'ne dönüşümün çoğul ekinin kaldırılmasının ötesinde bir anlamı vardır. 26 Nisan 2002'de Cumhurbaşkanının yarlığıyla "Halkları" ve "Halklarının" sözleri "Halkı" sözüyle değiştirilmiştir. Böylece orta vadeli bir strateji olarak 2011 yılına kadar "Kazakistan Halkları Asamblesi"nin "Kazakistan Halkı Asamblesi" olarak değiştirilmesi planlanmış ve değiştirilmiştir.

(http://www.akorda.kz/kz/kazakhstan/the_assembly_of_peoples_of_kazakhstan/on_making_amendments_and_additions_to_the_decree_856. (9.10.2010)) Mevcut çok kültürlü yapının korunarak bir milletleşme süreci yani toplumsal-kültürel entegrasyon Kazakistan örneğinde başarıya ulaşmış gibi görünmektedir. Bu yeni milletleşme hem modernleşme dinamiklerinin başarısıyla görünürlük kazanırken hem de post-modern siyasal ve toplumsal tanımlamalara uygunluk göstermektedir.

Kazakistan halkı ve Kazakistan vatanseverliği gibi tanımlamalar, uygulanan çok-kültürcülük politikası göz önünde bulundurulduğunda, formel niteliktedir. Son kerte de politikanın amacı Kazak kimliğinin ana damar olduğu bir milli kimlik yaratmaktır. Etnik kümelerin tarihi vatanlarıyla olan bağın korunması ve geliştirilmesi ilkesi asimilasyoncu bir yaklaşımın reddi olarak yorumlanabilir. Böylece ülkedeki etnik grupların sadakat derecesi geliştirilebilmektedir. Çünkü psikolojik boyutu güçlü olan bu yaklaşımda ülkeye sürgünle, işgalle ve sömürge politikalarının zorunlu sonucu olarak

* Kazakistan Halkı Bölge Asamblesi'nin 14. Toplantısında söz alanlar devlet dilinin öğretilmesi konusunda daha fazla gayret gösterilmesi konusunda talepte bulundular. 2020 yılına kadar Kazakistanlıların % 95'inin devlet dilini bilmesi gerektiği vurgulayan Nazarbayev'in bu isteği herkesçe kabul gördü. <http://www.kaz.assembly.kz/etno-mdeni-brlestkter/item/1914-.html>. (13.10.2010)

gelen kişi ve grupların kendi geçmişleri, ülkeleri, vatanlarıyla bağları canlı tutulmaktadır. Böylece gitme ve kalma zgr iradenin bir tercihi olarak durmaktadır. Kalanların ise kendi tarihsel kimliklerini koruma hakkı ve özgürlüğü olduğu vurgulanmakta ise de dile getirilmeyen işlevi mevcut siyasi ve kültürel sisteme de itirazı sınırlanabilmekte, uyumu zorunlu kılınabilmektedir.

Kaynakça

Айжамал Құдайбергенова, “Қазақстандағы Кші-Қон және Тіл Мселесі”, Тамыз 27, 2008. <http://www.kazakhstan.org.tr/> (19.12.2010)

Aldacumanov, K.S. vd [ed.]. (1994) Kazakistan Tarihi-Oekter, Almatı: Devir.

Bekmahanov, E. (1994), Kazakistan: 19. ęasırдын 20–40 Cıdarında. Almatı: Sanat.

Bostancı, Naci 2004a. “Küreselleşmenin Alaca Karanlığındaki Milli Devlet”, *Türk Yurdu*, Cilt. 24, sayı. 207. Ankara. ss. 35-37.

Buckley, Peter J. and Ghauri, Pervez N. 2004. “Globalisation, Economic Geography and the Strategy of Multinational Enterprises”, *Journal of International Business Studies*, Vol.35, No.2. pp. 81-98. <http://www.jstor.org/stable/3875244>.

Erkal, Mustafa E. 2004. “Küreselleşme ve Milli Devletler”, *Türk Yurdu*, Cilt. 24, sayı. 207. Ankara. ss. 39-41.

Falk, Richard 2002. *Yırtıcı Küreselleşme*, ev. Ali aksu, Küre Yayınları, İstanbul.

Guibernau, Montserrat 1997. *20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*, ev. Neře Nur Domaniç, Sarmal Yayınevi, İstanbul.

Habermas, Jurgen 2002a. *Küreselleşme ve Milli-Devletlerin Akıbeti*, Bakış Yayınları, İstanbul.

Hocaoęlu, Durmuř 1996. Ulus-Devlet, Millet ve Milliyetçilik zerine Bir Tahlil, *Türk Yurdu*. Cilt. 16, Sayı. 109, Ankara. ss. 12-22.

Jennings, Jeremy 2000. “Citizenship, Republicanism and Multiculturalism in Contemporary France”, *British Journal of Political Science*, vol. 30, No.4, pp. 575-597. <http://www.jstor.org/stable/194286>.

Journet, Nicolas 2009. “Çokkültürlülük”, *Evrenselden Özele Kültür*, Çev. Yümni Sezen, İz Yayıncılık, İstanbul. ss.357-361.

Kadioğlu, Ayşe 2008. “Vatandaşlığın Ulustan Arındırılması: Türkiye Örneği”, *Vatandaşlığın Dönüşümü*, Haz. Ayşe Kadioğlu, Metis Yayınları, İstanbul. ss.31-54.

Karakaş, Mehmet 2007. *Türk Ulusçuluğunun İnşası*, Elips Yayınları, Ankara.

Kaya, Ayhan 2000. “Yurttaşlık, Azınlıklar ve Çokkültürlülük”, T.H. Marshall ve T. Bottomore, *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Çev. Ayhan Kaya, Gündoğan Yayınları, Ankara. ss.135-165.

Kunkacayev, N. “Ultralık Katnas: Sayasi Turaktılık Kepili”, *Ömir*, Sayı: 1(2), 2004. s. 10-12

Kymlicka, Will 1998. *Çokkültürlü Yurttaşlık*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Kymlicka, Will ve Norman, Wayne 2008. “Vatandaşın Dönüşü: Vatandaşlık Kuramındaki Yeni Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Vatandaşlığın Dönüşümü*, Haz. Ayşe Kadioğlu, Metis Yayınları, İstanbul. ss. 185-217.

Lambert, Wallace E., Moghaddam, Fathali M. Vd. 1990. “Asimilation vs. Multiculturalism: Views from a Community in France”, *Sociological Forum*, Vol.5, No. 3, pp.387-411. <http://www.jstor.org/stable/684395>.

Malinin, G.B ; Dunayev, V.Y. ; Kurganskaya, V.D. ; Nısanbayev, A.N. (2002), *Teoriya i Praktika Mijetniçeskovo i Mejkulturnovo Bzaimodeystviya v Sovremennom Kazahstane*, Almatı, UNESCO.

Ruggie, John Gerard 1993. “Territoriality and beyond: problematizing modernity in international relation”, *International organization*, Vol. 47, No.1, pp. 139-174. <http://www.jstor.org/stable/2706885>

Silva, Julie A. And Leichenko, Robin M. 2004. “Regional Income Inequality and International Trade”, *Economic Geography*, Vol. 80, No. 3, pp. 261-286. <http://www.jstor.org/stable/30032974>.

Smith, Anthony D. 2002b. *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, Çev. Derya Kömürcü, Everest Yayınları, İstanbul.

Taguieff, Pierre-André 1998. “Milliyetçilik ve Anti-milliyetçilik Fransız Kimliği Üzerine Tartışma”, *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Hazırlayan. Jean Leca, Metis Yayınları, İstanbul. ss. 106-113.

Tâtimov, M. *Kazak Alemi: Kazakistan'ın Sanı Kaşa?*, Atamura, Almatı, 1993.

Taylor, Charles 2005. “Tanınma Politikası”, *Çokkültürcülük Tanınma Politikası*, Haz. Amy Gutmann, YKY, İstanbul.

Üstel, Füsün 1999. *Yurttaşlık ve Demokrasi*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Vurucu, İkbâl 2010. *Türk Kimliğinin Yeni Boyutları Çokluktan Birliğe*, Serhat Kitabevi, Konya.

http://www.akorda.kz/kz/kazakhstan/the_assembly_of_peoples_of_kazakhstan/assambleya_naroda_kazahstana (10.9.2010).

Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 2008 ж., N 17-18, 70-құжат; "Егемен Қазақстан" 2008 жылғы 21 қазан, N 319-320 (25290)

<http://www.kaz.assembly.kz/>

<http://www.akorda.kz/>